

Помічники

Люфтваффе

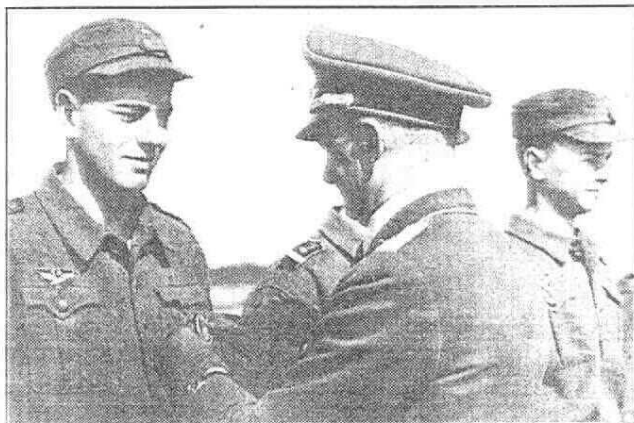
Під час Другої Світової війни німецька військова влада намагалась використати для своїх потреб всі резерви. Коли втрати армії на Східному фронті стали дійсно відчутними, німці звернули увагу на можливість використання 15 - 18- річних юнаків та дівчат у допоміжній службі протилетунської оборони. Таким чином, значна кількість боєдатних солдатів звільнялась би для поповнення фронтових частин. "Помічники Люфтваффе" - таку об'єднану назву отримали представники молоді різних країн, що відбували службу в допоміжних підрозділах ВПС та ППО нацистської Німеччини.

Восени 1942 р., формально - за ініціативою керівництва "Гітлерюгенду", підтриманою Гітлером, для допоміжної служби вперше були набрані німецькі підлітки. Реакція самих німців виявилась неоднозначною. Відношення деяких політиків до мобілізації неповнолітніх висловив у листі до Герінга Г.Шахт 3 листопада 1942 р. Він писав: "Залучення 15- річних до служби може бути виправдане з військової точки зору, проте, це послабить впевненість німців у перемозі".¹

Організація, ідеологічна та початкова підготовка членів "Гітлерюгенду" до протилетунської служби були доручені гітлерюгенд - гауптбанфюреру Нікелю.

Його відділ носив назву "Hauptstelle Hauptbannfuehrer Nickel" та знаходився у віданні Міністерства окупованих Східних територій (Der Reichsminister fuer die besetzten Ostgebiete). Нікель створив п'ять команд застосування: "Північ", "Центр", "Південь", "Генерал - Губернаторство" та "Райх". Кожна команда у великих містах мала свої філії, а у менших місцевостях - т.зв. пункти оповіщення. Після початкової ідеологічної та військової підготовки у таборах Нікеля, котра повинна була тривати три місяці (а

Квітень 1944 р. Німецьким помічникам Люфтваффе вручаються армійські зенітні відзнаки. Над правою нагрудною кишенею однострою видно притаманні їм нашивки: в чорного кольору трикутнику орел ВПС і літери LH (Luftwaffenhelfer), гаптовані блакитною ниткою.

*Світлина нагорі: прибуття "юнаків" із
Переворська у Львів, 29. 06.1944.*

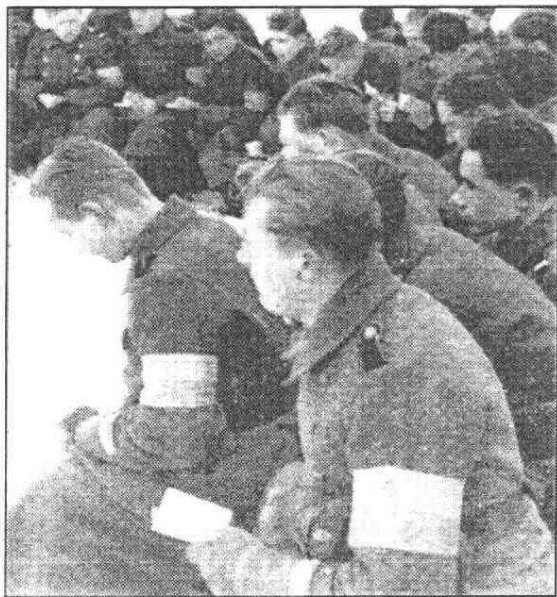
Пропандивна афіша із зображенням російського "воспитанника СС" і написом "Ти будеш авангардом свого народу", що вивішувалась співробітниками Нікеля у таборах біженців.

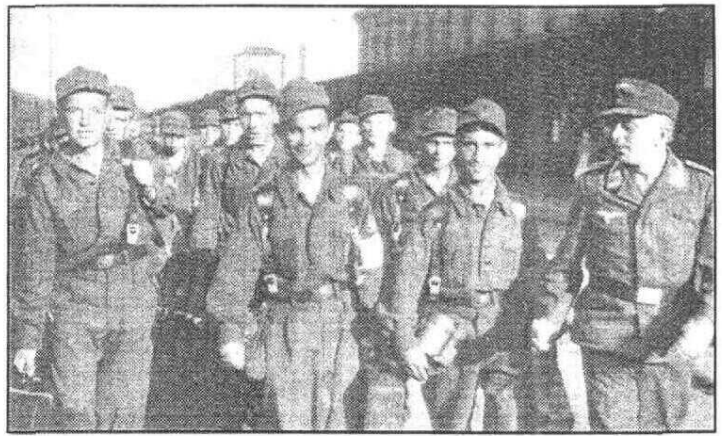
Обкладки посвідок "помічників Люфтваффе" зі складу "Гітлерюгенду" (осінь 1942 - листопад 1944 рр.) та "юнаків" з Галичини (грудень 1944 - травень 1945 рр.).

Лиц, Австрія, одна з батареї українських "юнаків", зима 1944 - 1945 рр.

Читання молитви під час Різдвяних свят на одній з батареї українських "юнаків". У двох підстаршин, зображених на передньому плані, видно нарукавні знаки розрізнення та пов'язки з національною символікою. У "юнака" справа на нарамниках - галунна підстаршинська нашивка.

фактично продовжувалась 4 - 6 тижнів), німецькі підлітки отримували фахову підготовку у зенітній артилерії Люфтваффе та ставали її допоміжним обслуговуючим персоналом. Вони іменувались "помічники ВПС та ППО" (Luftwaffenhelfer, Flakhelfer), а з 4 грудня 1944 р., після перепідпорядкування СС - "юнаками СС" (SS-Zoglinge) та діяли на території Райху.

Для зміни обслуги засобів ППО на інших окупованих територіях Нікелю також було доручено провести "добровільний" набір молоді. Таким чином, практично у всіх країнах Європи, окупованих німецькими військами, з'явилися свої формування "помічників ВПС та ППО".

* * *

Ще з 1941 р. німці почали залучати українців до різного роду військових, поліційних та парамілітарних формувань. У 1943 р., за сприяння спеціально створеної Військової Управи (ВУ), була сформована дивізія "Галичина".² Навесні 1944 р. було піднято питання про набір молодих українців у формування "помічників Люфтваффе". Для збільшення їх чисельності німці прагнули підтримки єдиної легальної української організації - Генерал-Губернаторстві - Українського Центрального Комітету (УЦК).

У другій половині квітня 1944 р. полковник Альфред Бізанц, Голова ВУ дивізії "Галичина", повідомив членів УЦК про приїзд з Берліну 22 німецьких військових, котрі, за дорученням штабу Нікеля, повинні провести у Східній Галичині набір молоді. Представники УЦК повинні були надати всю можливу допомогу під час проведення набору та підписати заклики до українського юнацтва, підготовлені німцями у рекламних цілях. Керівництво Комітету, яке було не в захваті від залучення до військової служби неповнолітніх, висунуло зустрічні вимоги про сувору добровільність набору, про підвищення вікового бар'єру до 16 років, про можливість опіки над підлітками під час проходження ними служби. Лише останній пункт вимог був задоволений і ніхто з УЦК не вважав за можливе підписання закликів. Тим не менше, 5 червня вони були розповсюджені накладом понад 30 тис. примірників. На здивування

сотника О.Навроцького (керівника канцелярії ВУ) та З.Зеленого (керівника Відділу Молоді УЦК), на закликах стояли їх підписи.

Набір українців був проведений німцями за сприяння старшин дивізії "Галичина" та відділів Освіти та Навчання у Львові та Кракові. Перший табір "помічників Люфтваффе" був організований у м.Переворськ (Західна Галичина), другий - в Неполомицях, третій - у Дембіце біля Кракова. 29 червня 1944 р. до Львова на прощання з батьками з Переворська прибуло 210 українських підлітків. Під звуки оркестру вулицями міста бадьоро крокувала колона добре обмундированих, з національними відзнаками на уніформі, юнаків (див. фото на ст.7). Під час урочистої зустрічі з батьками пролунало вітання губернатора Вехтера, членів ВУ та УЦК. Все це нагадувало добре підготований пропагандистський трюк, спрямований на залучення нових добровольців.

УЦК довелось змиритись з набором українських підлітків для служби у ППО та взяти проведення акції під свій контроль.

10 липня Відділ Молоді при УЦК був реорганізований у Відділ Опіки Молоді та Сім'ї, завданнями котрого були підготовка учбових та виховних програм для шкіл при формуваннях "помічників", залучення священників для духовної опіки над підлітками, створення бібліотек, театрів, проведення концертів та лекцій у місцях дислокації таборів, а також - опіка над сім'ями "юнаків", що проходили службу. Офіційним керівником молоді у німецьких

формуваннях ППО, за дорученням УЦК, став проф. Т.Білоостоцький, відомий педагог та "сокільський" діяч.

12 липня було прийнято рішення про початок набору дівчат у віці 15-25 років для обслуговування прожекторних та підслуховуючих пристроїв, служби у загороджувальних частинах ППО, що використовували прив'язні аеростати, в шпиталях, пунктах зв'язку, підрозділах постачання та транспорту, а також для праці на фабриках, що виготовляли боеприпаси, та у майстернях. Вже 20 числа перші пропагандивні заклики про добровільний вступ у лави "СС - юначок" був направлений у табори біженців з України, кількість котрих, з наступом Радянської Армії, все збільшувалась.

Табори дівчат були організовані в Найсі (Сілезія) та в Будейовицях у Чехії, звідки, після короткого

Українське юнацтво в Латвії.

Latviju jaunatnes organizācijai dalībnieku vārda
nosaukums ir "Jānu važiņi" organizācijai pati -
Kontis un asociatīvāka nosaukuma jānosauk un ār-
šu atzīvējumam jānosauk.

L. Bilostockij
Stāva kasa vadītāja

**Привітання, надіслане штабом
латишських "юнаків" керівництву
української молоді.**

підготовчого курсу, їх відправляли на лєтoviща, у шпиталі тощо. 300 українок знаходились у таборі в Пютніц на аеродромі біля Штральзунду, де проходили службу дівчата різних національностей. Керівником українських "юначок" була призначена журналістка О.Кузьмович. Т.Білоостоцький та О.Кузьмович отримали право відвідувати вихованців у таборах.

Українські "юначки" в Шляйфе (Сілезія).

вони, обмундировані в уніформу зенітників Люфтваффе, вже знаходились у Берліні. Деяка кількість "СС-юнаків" пройшла навчання у якості винищувачів танків (Panzerfaust), та, за даними УЦК, приймала участь у вуличних боях у Берліні.

17 квітня 1945 р. відбулось ліквідаційне засідання УЦК, у документах якого були оприлюднені втрати серед 10 тис. українського "СС - юнацтва" станом на 14 квітня - 12 чоловік (серед них

**"Помічники Люфтваффе" біля
прожектора.**

2 дівчини). В останні дні боїв більшість молодих українців прагнула потрапити до зони дії американських та англійських військ, але багатьох, що були громадянами СРСР, передали радянській військовій владі. Після "фільтрації" в таборах, значну кількість неповнолітніх відпустили по домівках, але, вже на початку 1946 р., з формулюванням "за измену Родине", засудили та відправили "по етапу". В 1948 р. в м.Конськ Красноярського краю, юнаками, засудженими за співпрацю з УПА, була створена підпільна організація ЛОУЮ -

**Табір українських "юнаків" у
Мальті. Інструктор проводить
заняття по стрільниці з рушниці.**

"лагерня організація українських юнаків". До першої трійки належав бувший "юнак" Володимир Саламаха (див. фото на ст. 43). У таборах Далекого Сходу також знаходився і його брат Богдан, засуджений, знову ж таки, за службу у лавах українського "юнацтва".

* * *

За інформацією, отриманою на початку жовтня 1944 р. З. Зеленим від керівника білоруських "помічників" М. Ганько, на службі знаходилося 3200 його підопічних (3000 юнаків та 200 дівчат). Разом з росіянами (10 тис. юнаків та 4 тис. дівчат, керівники капітан Лазарєв та пані Чехірова), білоруси належали до групи "Центр". У групу "Північ" входили естонці (1 тис. юнаків та 100 дівчат, керівники Густав Калькун та пані Мендель), латиши (5 тис. юнаків та 2 тис. дівчат, керівники капітан Ерікс Рулліс та Мальвіна Бальдумс) та литовці (1 тис. "помічників" та 200 "помічниць", керівники - подружжя Тауніс). До групи "Південь" належали українці. Крім того, у складі "помічників ВПС та ППО" перебували бельгійці, голандці, греки, італійці, мадяри, словаки, французи, татари, араби, цигани та інші.³

Чисельність "помічників" із Східних територій, вказана авторами деяких розвідок на цю тему, значно різниться. Так, С. Дробязко вказує наступну чисельність персоналу ВПС та ППО: естонців - 3 тис. (478 дівчат), латишів - 6 тис. (1 тис. дівчат), литовців - 1012 юнаків, білорусів - 2354, українців - 7668 (в т.ч. 1121 дівчина).⁴ У іншій праці той самий автор наводить чисельність росіян - "воспитанников" у кількості 1383 чоловіки.⁵

Однострій.

"Помічники ВПС та ППО" зі складу "Гітлерюгенду" носили уніформу цієї організації, яка являла собою блузу, брюки та кепі чорного або сіро-блакитного кольору.

Блуза шилась з відкритою застілкою (на 4 гудзика), що закінчувалась на середині грудей на рівні нижнього краю двох нагрудних кишень, які мали бантові складки, та носилась заправленою в брюки. Над клапаном правої нагрудної кишені нашивалась емблема у вигляді чорного трикутника з вишитими блакитною ниткою орлом Люфтваффе та готичними літерами LH (Luftwaffenhelfer). До блузи пристібались вузькі п'ятикутні погони чорного кольору з червоною лямівкою, на котрих були присутні прийняті у "Гітлерюгенді" знаки розрізнення. На лівому рукаві форми також носилась пов'язка цієї організації. Брюки носились заправленими у черевики та мали бічні прорізні кишені, закриті вертикальними клапанами із застілкою на гудзик.

Головний убір - кепі - шився з чорного або сіро-блакитного сукна. Відвороти - навушники спереду застібались на невелику однозубцеву пряжку або гудзик. На кепі носилась ромбоподібна кокарда "молоді Гітлера".

Юнакам зі східних територій, набраних для допоміжної служби у ППО, була надана уніформа, пошита з блакитно - сірого матеріалу за зразком однострою "Гітлерюгенду". Нагрудний шитий знак LH не носився. Символіка Люфтваффе була присутня лише на пряжках для ременів. Чорні погони

Українські "юнаки" з інструктором після спортивних змагань, Мальта.

мали блакитну лямівку та, в деяких випадках, підстаршинські знаки розрізнення.

"Помічники ВПС та ППО" різних національностей носили свої кокарди та нарукавні пов'язки. Виготовлені вони були також за зразком "Гітлерюгенда", але мали національні емблеми та кольори.

Ромбоподібні кокарди росіян, українців та литовців, наприклад, являли собою матерчаті ромби національних кольорів, а на кокардах естонців, латишів та білорусів були присутні емблеми їх молодіжних організацій. Нарюкавні пов'язки мали розфарбовку національних прапорів, а у їх центрі вміщувались ромби з характерною символікою: Андріївським хрестом у росіян, гербом "Погонею" (гербом Великого князя литовського Вітовта) у литовців, емблемами "Молоді Естонії", "Латвійської молодіжної організації" та "Союзу білоруської молоді". Українцями використовувалось два типи нарукавних пов'язок, які мали жовто - блакитний колір національного прапора з жовтим тризубом у блакитному ромбі - для вихідців із східних областей, та з жовтим галицьким левом у блакитному ромбі - для західняків.

"Юначки" з Галичини. На рукавах видно ромбовидні відзнаки, що використовувались жіночим допоміжним персоналом.

Ц.Палійв з українськими "юнаками" на лєтовищі в Любєні.

З 4 грудня 1944 р. "помічники ВПС та ППО" стали іменуватись "вихованцями СС" та носити чорний з білою лямівкою трикутник з рунами СС на лівому рукаві уніформи вище пов'язки. Під трикутником вміщувались стрічки з написами "Kara Atbalstītājs" і "Karo Talkninkas" у латишів та литовців (що в перекладі означало відповідно "військовий помічник" та "вихованець"), "воспитанник" (у росіян), "юнак" (у українців) тощо.

Жіночий допоміжний персонал використовував однострій того ж кольору, що і юнаки, проте блузи були замінені куртками з лівобічною потаємною застібкою, що не мали нагрудних кишень та погонів. В окремих випадках носився і чоловічий одяг, але з перешитими гудзиками. На лівому рукаві дівчата мали ромбоподібні нашивки з тією ж символікою, що використовувалась у центрі чоловічих пов'язок, а згодом - і трикутники з рунами, і стрічки з написами.

На кєпі використовувались кокарди, описані вище.

Примітки:

¹ О. Гринів. Жертва окупантів. Патріотичний порив чи вимушений вибір?// "Порив", Львов, 1994, с.158.

² Матеріал про дивізію „Галичина“ був опублікований в №2 нашого журналу.

³ Зелений Зенон. "Українське юнацтво в вирі Другої Світової війни", Торонто, 1965, с. 115-116

⁴ С. Дробязко, А. Каращук. "Восточные добровольцы в вермахте, полиции и СС", Москва, 2000, с. 10, 32, 36, 40, 45

⁵ С. Дробязко, А. Каращук. "Русская освободительная армия", Москва, 1998, с.11.

Використана література.

Білостоцький Тиміш. Спогади. Видання Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА, 2000.

Зелений Зенон. "Українське юнацтво в вирі Другої Світової війни". Торонто, 1965.

"Вісті Комбатанта" (Торонто - Нью - Йорк), №4, 1978, №№4, 5-6, 1992.

Darman P. Mundury II wojny światowej, Pałta, Warszawa, 1999.

Davis B. L. Badges and Insignia of the Third Reich 1933-1945 Arms and Armour Press, 1992.

Fowler E. W. W. Nazi regalia. Grange books, London, 1996

Littlejohn D. Foreign Legions of the Third Reich. Vol.4. San Jose, Calif., Bender Publishing, 1987.

Виправлення в №3.

На ст. 26 під №10 вміщено зображення кокарди, котра в батальйоні "Роланд" не використовувалась. Приносимо вибачення за допущену неточність.

На кольоровій вкладці:

1. "Юнак" з Галичини, 1944 р.
2. "Юнак СС" з Східної України, 1945 р.
3. Представниця жіночого допоміжного персоналу ВПС та ППО з Східної України.

Нарукавні пов'язки "юнацтва":

4 - німці, 7 - росіяни, 8 - татари, 9 - естонці, 10 - латиші, 11 - литовці, 16 - українці, 17 - білоруси, 18 - галичани.

Нарукавні нашивки жіночого допоміжного персоналу:

12 - Росія, 13 - Галичина, 14 - Литва.

Кокарди:

5 - німці, 20 - українці, галичани, 21 - білоруси, 22 - литовці, 23 - естонці, 24 - росіяни, 25 - татари.

6 - нагрудна нашивка "юнаків" із складу Гітлерюгенду.

15 - нарукавна нашивка "юнаків СС", що носилась разом зі стрічкою, на якій було вміщено напис "воспитанник", "юнак" тощо (не ілюструється).

19 - нараменник "юнаків" із східних територій.

Литовські "помічниці ВПС та ППО" на березі Балтійського моря.

4

7

8

6

5

22

24

23

25

9

10

11

12

13

14

15

16

20

21

17

18

1

2

19

3